

Eleştiri – Plastik Sanatlar Eleştiri Seçkisi

2007, Haziran

Sayı 1

Hazırlayan: Özkan Eroğlu

MERHABA,

Plastik sanatlar ortamımıza şöyle bir bakıp, değerlendirmelerde bulunalım: Bir tarafta sanatın, bakmaktan sıkıldığımız ve klişeye dönmüş olanları, diğer tarafta güncel sanat iddiasıyla hareket edenleri bulunmakta. Bugün bunlar Türkiye’de ve dünyada bir aradalar, ve kendilerine arenalar yaratıp, istedikleri şekilde gösterilerine girişmekteler. Bir de yukarıdaki iki kutuptan hiç birine girmeksizin, kendi kendine bireysel gelişmeler ortaya koyup, alternatif yaratmaya çalışan ve yaratıcı sanatın peşinden gidenler var. Ben de böyle bir yaratıcı anlayıştan yanayım.

“Eleştiri” başlığı altında, kimseye hesap vermeden, özgür ve dilediği sergiyi, sanatçıyı, yapıtı, ya da herhangi bir oluşumu eleştiren ve posta yoluyla dağıtımı yapılacak bir yayına başlıyorum. Buradaki her yaklaşım, eleştiri, yorum, görüşme bizzat tarafımca gerçekleştirilecek. Kendine güvenen ve sanat yaptığını ifade eden kim varsa, gidip ne yaptığına bakacağım ve yazmak istediklerimi de tarafsız bir şekilde kaleme alacağım.

Hep ifade etmişimdir; plastik sanatlar ortamında toz pembe bir hava var diye... Bu durum hiç değişmedi desem, yeridir. Belli bir tempoda, gezip dolaşip eleştiri yazmayalı da (2002 yılında “Kim Sanatçı-Who is an artist?” isimli kitabımdan sonra) epeyce oldu. Bu zaman içerisinde gerçek eleştiriye de görmeyince, tekrar bu işe koyulmayı gerekli buluyorum.

Bu yayını hazırlama düşüncem “bireysel boyutta ne yapabilirim”den oluştu ve elinizdeki bu birinci sayıyla da düşüncem gerçeğe döndü. Özgürlükçü ve serbest ifadeyi bir noktaya getirmeyi hedefleyen bu eleştiri yayını hep birlikte paylaşalım ve paylaşılmasını sağlayalım. Ne mutlu bağımsız eleştirmene ve eleştirisine.

SON YILLARIN EN İYİ SERGİSİ: ÖZDEMİR ALTAN’IN “ÖZET RETROSPEKTİFİ”

SON YILLARIN EN İYİ SERGİSİ:

Özdemir Altan sergisinden söz ediyorum. Gerçekten kimseye benzemeyen bu sanatçı müthiş bir görme, çalışma, dolayısıyla üretim ortaya koyma konularında karşı konulamaz bir enerjiyle bütün rakiplerine fark atmış durumda. Bence Türkiye’de Altan’ın rakibi yok. Düşünüyorum da Altan’ın dönemindeki ressam ve heykeltıraşları; onlar belli klişelerden hareket ederek, kendilerini sürekli tekrarladılar (tekrar konusunu, iki yönlü olarak değerlendiriyorum. Derinlik peşinde giden tekrara lafım yok; çünkü Altan da bunu yapıyor ve düşünsel boyutuyla ilgili bunu yapmak zorunda. Bir de satmak, kısacası alıcı bunu istiyor ve seviyor diye, bazı galericilerin etkisiyle de tekrar edenler var ki, bunlar Türkiye sanat ortamına çok zarar verdiler ve Türkiye’de yaratıcı sanatın çıkışına engel oldular.

Özdemir Altan’ın Beşiktaş Çağdaş gibi, oldukça yeni ve dev bir galeri mekânında (ki bu mekânı da bundan sonra umarım degecek isimlerle değerlendirirler; ama Türkiye’de Özdemir Altan gibileri bulmak çok zor olduğundan işleri çok güç görünüyor), sanatçının kendisinin “özet retrospektif” adını verdiği ve bence, sanatta nasıl hem mütevazı hem de iddialı olunabileceğini ve kalınabileceğini de gösteren sergisinde, her dönemini temsil eden veya etmeye çalışan yapıtları bulmak, bakmak ve görmek mümkündür. Altan için, “çok Batı kokuyor, özgün değil” gibi yakıştırmalar içinde olanlar, sanırım şimdi bu sergiyi görünce utanacaklardır ve bu konuda ne denli bilgisiz olduklarını da göreceklerdir. Çünkü Türkiye veya diğer dünya ülkelerindeki sanatçılar da her şey kokarlar, önemli olan konu şudur: “Altan hemen her döneminde ekspresif bir yapıt anlayışını tercih ettiği için, bu noktada sanatçının, “kendi gibi davranması-kendinselliği” en önemli konudur; özellikle biçimlerinde, o biçimlerinin hemen arkasından kendi dünyası da peşi sıra gelir; örneğin “for Buki” veya soyağaçlarının içerik vurgularında olduğu gibi”.

Bir zamanlar bu tür resimleri insanlar deli saçması ve çocuk işi deyip, almazlardı ülkemizde, fakat şimdi alıyorlar. Ne oluyor da zevkler böylesine kökten değişmeye uğradı. Nedeni şudur: Resimden çok fazla anlamasa da, Türkiye’de “dünya insanı” oluşmaya başladı. Oysa sanatın, doğaçlama oluşumlar kapsamında yaklaşması gerekli iki olgudan biri deliler, biri de çocuklardır. İşte Türkiye’de uzunca yıllar, hatta yüzyıllar bağlamında sanatta anlaşılmayan buydu. Biz usta yetiştirdik çokça, halen de yetiştirmekteyiz; yani dünya insanların “perfectionist” dedikleri türden insanları göklere çıkarıyoruz ve bir şey sanıyoruz. Fakat biz yaratıcıların yeşermesi işine katılmadık, üstelik bunu engellemeye çalıştık. Neden? Yargı gayet basit ve ucuzdu; hâşâ en büyük yaratıcı tanrıdır, yaratıcılık insanın ne hakkına. İşte dinselğin sanata olan bu çok pratik, fakat vurucu etkisi, Türkiye’de yaratıcı sanata çok büyük zararlar vermiş, gerçek anlamda sanatın çıkışını engellemiş, veya az kimsenin çıkışı; Özdemir Altan gibi, kendi gayretleri, sabrı ve ahlâkiyle olabilmıştır. Bütün bunları peşinen söylemek gerekiyor. İşte irdelenmemiş böylesi bir kültürle büyüyen kuşaklar da sanattan çok zanaata değer vermişlerdir.

Fakat Özdemir Altan tam tersini düşünmüş ve çağdaş Türkiye resmi birikiminin içinde Avni Lifij ile başlayan gerçek sanat ve yaratıcı sanatçının ne olduğunu gösteren bir tip olmuştur.

Şimdi, durum böyle olunca Özdemir Altan'ın karşısındaki kulvarda da iki tip gelişmiş ve sanatçı ismi altında anılır olmuştur, onlar “zanaat yönünü tamamen öne çıkaran ve çağdaşlık kisvesiyle hareket edenler” ile “son dönem kavramsallık bulamacına takılıp, yurtdışı klişeleri ele alıp güncellik kisvesiyle hareket edenler”dir. Bu iki grubu iyi etüt etmek gerekir; Özdemir Altan'ın bulunduğu tarafı ve boyutu samimi şekilde anlamak için.

Zekâ sanatta çok önemlidir, olayları iyi süzüp, gereği gibi müdahalelerde bulunmak, tarafsız ve dürüst açıklamaları yerinde yapabilmek çok değerlidir. Ben, bu yönde Altan'ın konuşmacı, açıklama getirici, korkusuzca davranışlarla Türkiye sanatının iyiye gitmesi için elinden gelen bir çok vurguyu da yaptığını düşünüyorum. Sanatçı, erk sahibi olmalıdır, dönekliği reddetmelidir. Duruşu olmalı, acıma duygusuna sahip olabilmeli, haklıya hakkını verip, haksızı da ciddi biçimde uyarmalıdır. Bu yönde, Türkiye sanatının sancılı bir süreçten geçiyor olduğunu, dönen dolapların hiç de ciddi davranışları içermediğine sıklıkla işaret etmesi ile sanat ortamımızın kendine bir çeki düzen verme gerekliliğinin şart olduğu gibi konuları da sürekli ifade etmekte ve tekrarlamaktadır Özdemir Altan.

Sergide hemen her döneminden yapıtların yer aldığını ifade etmiştim. Fakat bu noktada soyağaçları, pano çalışmaları, yeni periyodu; kolajlar ve gerçekten müthiş romantiklik izleri taşıyan “for Buki” ismi altındaki, bence başyapıtlar, müthiş görüntüler sunuyordu, etkiliyor, düşündürüyor ve zevk veriyordu. Düşündürüyordu evet, ruhu vardı çünkü; illaki kavramsallık yapacağım diye garip tuzaklara düşmüyordu. Rahat malzeme kullanımları burada en öne çıkan konulardan biriydi. Altan, çeşitli malzemeyi en rahat kullanan bir Türkiyeli sanatçı ve bu yönüyle dünyaya sunulacak bence tek örneğimiz. Çünkü Türkiye’de malzeme konusu, aynen insan giyiminde olduğu gibi, bir şıklık nedeni olabilmekte çoğu zaman. Bir sanatçı, malzemeyi özellikle soyut yönde şıklığa düşmeden nasıl ele alır? Bence kendini kasmadan ve rahat bırakarak bunu yapabilir. Böyle bir us ile uygulayan el arasındaki garip bir ilişkiyle açığa çıkar bütün bunlar; usu etkileyen ruhsallık ise en önemli konudur. Burada kriter, tam anlamıyla rahat olduğunuzu ele veren plastik vurgulardır. Bu vurgulardır ki, sizin rahat olup olmadığınızı açığa çıkarır. İşte güncel sanatta dünyada bu rahatlığın zamanıdır. Özdemir Altan malzeme, onun özgürce nasıl kullanılabileceği ve sanatçı ruhsallığının en verimli nasıl yansıtılabileceği konuları üzerinde tanrı vergisi, ya da buna görme ve hissetme becerisi deyin, veya ne dersiniz deyin, sonuç olarak Türkiye çağdaş sanatında bence verilebilecek tek örnektir ve arkasından performans açısından düşünüşe geçen ve bir orana bağlı olarak bazı isimler gelir. İşin samimi özü, ve özeti budur.

MİTHAT ŞEN SERGİSİ

Uzunca bir zamandır ortada göremediğim Mithat Şen, Mac Art Galerisi’de karşıma çıktı. Sergide inanç gösterdiği, kendine özgü amorf biçimlerini malzeme yönünde oldukça parlak dokulara sahip malzemelerle ortaya koymuştur. Çağdaş sanatta çok yönlü olabilen malzeme olgusunu doğru görüp, değerlendirebilmenin en önemli konu olduğunu hep söylerim. Sergide, çoğu insana itici gelen oluşumlar, veya bir başka deyişle gövdeler, bence son derece çağdaş ve ilerici plastik şekiller olarak sunulmuştu. Buradaki “şıklık gösterisi”nin, gösteri sanatı ve toplumu mantığına bağlı olarak, eleştirel bir süreci teşvik edip, işlettiğini düşünüyorum. Bu sergi bana, sanatı suiistimal eden ve ona bir mal gibi davranan kimselerin, sanatçı tarafından esir alındığına, ötesinde bu tipte kimselerin bir tür ince alaya tâbi tutulduklarına dair sinyaller verdi. Özde Mithat Şen oluşumlarının böyle bir eleştiriye giriştiğini düşünüyorum, eğer tersi iddia edilirse, sanatçının sanatı suiistimal ettiği söylenecektir. Şimdi diyecekler ki, suiistimal sözcüğü de kavramsallaştırılıp ve tabii içi de boşaltılıp, zaten kavramsalci hegemonya tarafından kullanılmıyor mu? Evet, kullanılıyor. Buna bir diyeceğim yok, çünkü söz konusu hegemonya her şeyi kullanıyor ve her şeyin içini boşaltıyor ve de her şeyi tüketiyor. Tüketim tamam, karşısına en azından aynı oranda üretim koyulamıyorsa iş iyiye değil, kötüye gidiyor demektir. Bence Mithat Şen’in sergisi, ifade etmeye çalıştığım zehirlenmelere karşı bir panzehir gibi. Aksini düşünmek istemem bile.

FIGÜRATİF SOYUTLAMALAR

Kare Sanat Galerisi’ndeki bu serginin ismini Fatoş Saka ile beraber koyduk. Üç heykeltıraş, bir ressamdan oluşan sergide, en çok tanıdığım isim Gökhan Deniz. Diğer üç heykeltıraşın tavırlarında soyutlamacı bir zihinsellik olduğu çok belli, fakat bir taraftan “albeni” de işletilmekte. Kanımca heykeltıraşın, “heykel sanatını; heykelden”, “malzemeyi; işlenmiş malzemedan” ayıran nedenler üzerine düşünsel derinlikler içinde olması konusu çok önemli. Heykel, üç boyutlu bir sanat ve böylelikle aynı zamanda obje sanatı özellikleri de göstermekte. Yanı sıra bir biblo konumuna kadar sürüklenebilecek riskleri de içinde barındırmakta. Bu yönde, resmin karşısında heykelin, dünyadaki şanssızlığı ve zorlukları da biliniyorsa, heykeltıraşların düşünsel etüt süreçlerini iyi işletmeleri gerekir diye düşünüyorum. Gökhan’ın ise, bilinen daha da şiddetli sürüşlere muhatap olan boya sürüşlerinin, belki de kimilerinin “iğrenç”, “kaba saba”, “tuhaf” yakıştırmalarına muhatap olacak açıklamalara iliştiği kesin, fakat bence sanat yönünde bir azimle yoluna devam ediyor. Çok sarsılmış ve Gökhan tarafından deforme edilmiş oluşumlara, sanırım daha kalıcı ve bir özellik içerici sarsımlarda da bulunmak gerekiyor. Ben onu izleyeceğim, çünkü onu ilk defa keşfedenlerden biri benim.

C.A.M’DA DIETER MAMMEL

C.A.M'da resimleri sergilenen Alman sanatçı Dieter Mammel'in Alman çağdaş sanatının eğilim duyduğu ve gösterdiği bazı görselliklerden-etkilerden hareket ettiğini belirtmeliyim öncelikle. Yarım bırakılmışlık, dolayısıyla an ve zaman kavramlarının resimde kompozisyon oluşturma meseleleriyle olan bağıntıları gibi sorunları irdelemekte. Ingres'in "Türk Hamamı" yorumu, belki Türkiyeli izleyiciye ilginç gelebilir, fakat ben burada Leipzig'li Neo Rauch figür plastığına benzer bir elemanın da, resmin ön planına yerleştirilmesini ironi olarak değerlendirmek istiyorum. Dünyadaki sanattan; "Yeni Klasikçi-Ingres", ötesinde "Yeni ve Yeni Figür" diye imlenen Alman sanatının 90'ların sonundaki hâli ve "Alman sanatçının kendisi", yanı sıra desen-resim arasında gelip giden biçim dili, az renklilik ve zemin beyazlığına verilen önem gibi konuların bir sentezi değerlendiriliyor; Dieter Mammel'de. Bu tip sentezler, Batı sanatının çağdaş sürecinde oldukça fazla kullanılan bir özellik hâlini almış durumda. Bitmemiş resim havasındaki bu en genel durum, aslında diğer taraftan biçimsel olarak getirilecek bir eleştiriyi-illüstratif bir bakış açısının oluşması durumunu da devreye sokuyor bence. Evet, baktığınızda hemen her Batılıda, özellikle iyi denilebilecek isimlerde, bir genel kozmosa uygun "perfectionist" genel durum hemen göze çarpıyor; fakat düşünmeye başlayınca, bu durumun özgünlüğü azalttığı kesin. Sanatçı kendi ülkesindeki ve dünyanın ileri sanatı karşısında böyle bir görüntü verdiğini düşünmeden edemedim.

ERKUT TERLİKSİZ SERGİSİ

Galeri X-İst'teki sergi (12 Nisan-05 Mayıs 2007) için şunları söylemek istiyorum: Erkut Terliksiz, benim daha önce de aynı galeride, bir karma sergide görüp, yaptıklarını son derece çağdaş resme yakışır bulduğum genç bir isimdi zaten. "Debut" ismini verdiği bu kişisel sergisindeki çalışmalarında, devasa, rahatlamasına kendine özgü figür deformasyonunu kullanarak kompoze eden sanatçı, söz konusu figürlerini daha çok yalnız bırakmayı ve resim yüzeyinin neredeyse tamamına yayan bir form sürecini işletmeyi benimsemiş görünüyor. Bazı kompozisyonlarında geri planlara da şans vererek, bu alanları öne çıkaran Terliksiz'in resimlerinde, dünyada kullanılan figür deneyimlerine benzer bir atılım ve çaba da göze çarpmıyor değil. Genelde figürlerinin yüzlerine uyguladığı ablak bakışlar, sosyolojik bir eleştiriyi, saklı da olsa geliştirmek istediğinin göstergesidir bence. Şimdi tam bu noktada, şu eleştiri aklıma geliyor: Resimlerinin, bir grafik tasarımcısı da olmasından ötürü illüstratif olma riski var, fakat bu riskin negatif dönüşümü yaşadığı yerler üzerinde çok zaman kaybettiği çalışmaları. Bu nedenle, kompozisyonlarındaki rahatlık saptamalarına pek dokunmaması ve bir anda ortaya çıkan kompozisyon öğelerine yoğunlaşması gerekiyor. Seyrek figürlerini yüzeylere, âdeta bir kolaj eleman gibi kondurduğunda hiçbir sıkıntı kalmıyor. Kalabalık figür kullanımı, bir de figür boyutları büyük olunca çekilmez olabiliyor çünkü. Amaç, "ne yaparsak yapalım sadelik ve yalınlık yanlısı olmak". Erkut Terliksiz, benimsediği figür anlayışında söylemeye çalıştığım bazı unsurlara dikkatle eğilerek, dahası bunlara kafa yorarak başarısını daha da katlayacaktır her geçen gün, buna eminim. Form bozmak, bugün dünyada

hemen her türlü sanatın bir vazgeçilmezidir. Unutmamak gerekir ki, figüratif resim yapmak gene bugün dünyada oldukça riskli bir iştir. Bu konunun üzerine gitmesi ve ülkemizde çoğun, “akademizmin savunduğu figür resim geleneğine yüz vermemesi” bile Erkut Terliksiz’i kanımca başarılı kılmaya yetmiştir. Söylemeye çalıştığım gibi bu başarı katsayısı ise giderek artacaktır.

HAFRIYAT KARAKÖY’DE

Bizim kuşak isimlerden kurulu, daha öncelerden çeşitli hareketliliklerinden tanıdığımız Hafriyatçılar, şimdi de özgürlükçü ötesi bir mantıktan hareket ve imece usullü bir bileşke ile Karaköy Necatibey Caddesinde. Oluşumda Murat Akagündüz, Mustafa Pancar, Neriman Polat, Nalan Yırtmaç gibi isimler yer alıyor. Bu tip alternatif sergi mekânı yaratmaları, İstanbul için çok gerekli. Dilerim insanlar, Hafriyat’ın açtığı bu tip bir alternatif yolu genişletmeyi akıl ederler. Açılışı, acayip neşeli geçen bu oluşumun, uzun soluklu olmasını diliyorum.

NELLİ SANATEVİ’NDEN VEDA...

Teşvikiye Atiye Sokak’taki Nelli Sanatevi bundan böyle olmayacak, isim hakkı bir başkasına devredilse bile, yönetiminde benim de her zaman saygı ve sevgiyle anacağım Nelli Gavriyelolu bulunmayacak. Bu mekânda sergiler, konferanslar, seminerler, kitaplar, kataloglar ve daha nicelerini gerçekleştirdik. Sanat evinde bir kavrama dayanan derinlikli sergiler de düzenledim: “En Azından Önemli (03-31 Mayıs 2001)”, “Bir Eşleştirme (Fra Angelico ve Abdurrahman Öztoprak’ın birer yapıtıyla) (6 Aralık-28 Aralık 2001)”, “Bozulmuş Biçimler, Biçimmiş Bozulmuşlar (8 Ocak-28 Şubat 2003)”, “Figür Atak (05-27 Ekim 2004)” ve “Gerçekçi İzah Yansımaları (04-27 Mayıs 2006)”. Ayrıca çok önemli saydığımız konferanslar da verdim: “Dışavurumun Gizi ve Gücü, (12 Mayıs 1998)” “Plastik Sanatlarda Teorik ve Pratik Açılımlar (5 Aralık 1998)” “Arte Povera (2002)” “A Noktası: Giotto, B Noktası: Duchamp, C Noktası: ? (Ekim 2004) “Assisi’deki Giotto (20 Mart 2004)” “Bir Müze-New York MoMA’nın Sanat Yapıtı Alım Stratejisi (13 Mayıs 2006)”, “Resimde Perspektifler (12 Mayıs 2007)”.

200’den bugüne, “Bir Sanat Yapıtına Nasıl Bakmalıyız?”, “Türk Resim Sanatı Tarihi” “Resim Sanatı Tarihi” vb. başlıklarda uzun zamanlı seminerler de düzenledik. Tabi en önemlisi hiçbir galericinin göze alamadığı, tamamen teorik içerikli kitap yayımları yapmamızdı: İlk kitabımız “Arte Povera” idi. Çok benimsendi, çünkü Türkçedeki ilk Arte Povera kitabıydı. Sonrasında kitaplarımız birbiri peşi sıra geldi: “Vurgulara Kurgular-Francis Bacon”, “Sanat 1”, “Paris’te Sanat”, “Figür Atak”, “Fotokonferans- A Noktası: Giotto, B Noktası: Duchamp, C Noktası: ?”, “Sanat-Yaratıcı Sanat” “Derin Hislenme Kavramına Giriş”, “El Greco’ya İlişmek”, “Sanatın İpuçları”, “Saim Bugay’la İki Görüşme” “Resim Sanatı Sözlüğü”.

Apartman dairesinden oluşan bir sanat evinin yapamayacağı, diğer galerilerde de görmediğim, ülkemizde kurulan müzelerin bile göze alamadığı bir kuramsal yapıyı, bizler Nelli Sanat Evi olarak idealist bir ruhla gerçekleştirdik. Bu arada bizleri hiç yalnız bırakmayanlardan değerli dostum “Ahmet Özsan”, üç kitapta destek veren “Tolga Ürkmezgil”, grafik uygulamalarıyla hep yanımızda olan “Genco Demirer”, kitapların dağıtımında yardımlarını esirgemeyen “Pandora”, Resim Sanatı Sözlüğü’nün yaygınlaşmasını sağlayan “Yorum Sanat”, maddi ve manevi varlığını hep ortaya koyan “Oya Eroğlu”, sergilerimize ve kitaplarımızın içeriklerine destek veren bütün “sanat insanları”, konferanslarımıza gelen ve kitaplarımızı satın alıp “okuyanlar”, burada ismini unuttuğumuz “nice dostlara” çok teşekkür ediyoruz, çünkü 8 yıllık süreçte tüm bu yaşadıklarımızla biz çok şanslıydık ve umarım bu şans, Türkiye sanat ortamının da hak eden kesimlerinin üstünde olur.